

ΖΙΓΚΦΡΙΝΤ ΚΑΒΕΡΑΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Τ Ο Μ Ο Σ Α΄

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Μετάφραση Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ
"ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΥ",
1934

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Ὁ λόγος, πού με παρακίνησε νά μεταφράσω τὸ βιβλίο τοῦτο τοῦ κοινωνιολόγου παιδαγωγοῦ Ζίγκφριντ Καβεράου ἦταν νά δώσω στους ἐκπαιδευτικούς τῆς χώρας μας, καὶ σ' ὄσους ἄλλους ενδιαφέρονται καὶ ἐργάζονται γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ λαοῦ μας, ἓνα παιδαγωγικὸ ἔργο, πού ἐξετάζει τὰ παιδαγωγικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας μὲ διαφορετικὴ βάση καὶ ἀπὸ ἄλλη ἄποψη, παρὰ πού εἴμαστε συνηθισμένοι νά ἐξετάζουμε. Τὸ βιβλίο τοῦτο παρουσιάζει μιὰ νέα παιδαγωγικὴ ἰδεολογία. Τὸ χαρακτηριστικὸ του εἶναι ὅτι προσπαθεῖ νά λύσῃ ὀλόκληρο τὸ παιδαγωγικὸ πρόβλημα κοινωνιολογικά. Ἔτσι, καὶ κείνος ἀκόμα πού δὲ θὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸ συγγραφέα στὸν τρόπον αὐτὸ τῆς ἔρευνας καὶ τοῦ χειρισμοῦ τῶν παιδαγωγικῶν ζητημάτων, δὲ θὰ μπορέσῃ νά ἀρνηθῆ τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, πού προκαλεῖ τὸ βιβλίο.

Πρῶτος τέτοιος εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, πού μετέφρασα τὸ βιβλίο του. Ὁ συγγραφέας δὲ μπόρεσε νά με πείσῃ ὅτι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐξετάζει τὰ διάφορα ζητήματα, εἶναι ὁ σωστός. Ἀκόμα δὲν με πείθει ὅτι ἡ κοινωνιολογία μπορεῖ νά ὑποβαστάσῃ ὀλόκληρο τὸ παιδαγωγικὸ οἰκοδόμημα. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ μέσα στὸ μυαλὸ τοῦ συγγραφέα ὑπάρχει αὐτὸς ὁ φόβος, γι' αὐτὸ διατάζει νά τραβήξῃ τὴν κοινωνιολογικὴ γραμμὴ, πού χαράσσει στὴν ἀρχή, ὡς τὸ τέλος τῆς ἐποικοδόμησής τοῦ συστήματός του. Αὐτὸ γίνεται πρὸ πάντων στὶς σχέσεις τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς θεησκείας πρὸς τὴν ἀγωγή. Γι' αὐτὸ, ὁ προσεχτικὸς ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου θὰ παρατηρήσῃ κάποια ἀσυνέπεια ἰνάμεσα στὴ θεωρητικὴ βάση τοῦ συγγραφέα καὶ τῆς κατάστρωσής τοῦ συστήματός του. Τὸ ὅτι ὁμως ὁ μεταφραστὴς δὲ δέχεται πέρα-πέρα τίς ἀντιλήψεις τοῦ συγγραφέα δὲν ἀποδείχνει ὅτι τὸ βιβλίο τοῦτο δὲν παρουσιάζει τὸ μεγαλύτερο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον. Θὰ βρεθοῦν ἄλλοι, πού θὰ συμφωνήσουν μαζί του. Ἔτσι θὰ τονωθῆ ἡ παιδαγωγικὴ κίνησις στὸν τόπο μας. Καὶ περὶ αὐτοῦ ἀκριβῶς πρόκειται: Νά μάθουν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας πῶς ἄλλοι ἐξετάζουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα ἀπὸ ὀλωδιόλου διαφορετικὴ ἄποψη.

Τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι ἓνα βιβλίο τῆς σοσιαλιστικῆς παιδα-

γωγικῆς. Είναι τὸ πρῶτο καὶ τὸ μόνο πλήρες σύστημα σοσιαλιστικῆς παιδαγωγικῆς. Είναι ἕνα βιβλίο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ γράφτηκε τότε, πού στὴ Γερμανία εἶχε κυριαρχήσει ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ αὐτὴ ἀντίληψη, ἀπὸ τὴ γερμανικὴ δηλαδὴ ἐπανάσταση ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Χίτλερ. Οἱ παιδαγωγικὲς καὶ οἱ ἄλλες κοινωνικὲς γνώμες, πού ἀναπτύσσονται ἐδῶ, ἀντιπροσωπεύουν τὶς ἀντιλήψεις μιανῆς μεγάλης ἔνωσης παιδαγωγῶν, τῶν ριζοσπαστῶν παιδαγωγῶν (Entschiedene Schulreformer), πού μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἐκπαιδευτικὸ πολιτικὸ Paul Oestreich καὶ τὸ συγγραφέα τοῦ β. βιβλίου, ἀνάλαβαν νὰ καταρτίσουν, ἔστω μόνο θεωρητικά, τὸ σοσιαλιστικὸ σχολεῖο, μὲ βίασὴ τὴν κοινωνιολογία, ὅπως τὴν ἐξετάζει προπάντων ὁ νεώτερος κοινωνιολόγος Müller-Lyer.

Ἐκεῖνο, πού θεωρητικὰ ἐπιδιώκει ἡ Ἐνωση αὐτὴ τῶν ριζοσπαστῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ πού ἐπιχειρεῖται στὸ βιβλίο τοῦτο, εἶναι ἡ ἔνωση τῆς ἰδεαλιστικῆς καὶ ὕλιστικῆς σκέψης, τοῦ κομμουνισμοῦ μὲ τὸν ἰδεαλισμό, τοῦ Φίχτε μὲ τὸ Μάρξ, τοῦ Γκαίτε μὲ τὸν Καούτσκυ. Κατὰ πόσο ἐπιτυγχάνεται, ἡ καλύτερα, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο, ἀφήνεται στὴν κρίση τοῦ ἀναγνώστη.

Ἔτσι δίνω τὸ βιβλίο τοῦτο στὴ δημοσιότητα μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνοίξῃ νέες σοβαρὲς προοπτικὲς στὶς παιδαγωγικὲς συζητήσεις τοῦ ἴσου μας. Εἶμαι βέβαιος πὼς πολλοὺς θὰ διδάξῃ τὸ βιβλίο τοῦτο. Ἄλλους θὰ διαφωτίσῃ, ἄλλους θὰ προτρέψῃ καὶ ἄλλους θὰ ἀποτρέψῃ. Καὶ στὴ μιά καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἡ ὠφέλειά του θὰ εἶναι μεγάλη. Καὶ ὁ πλουτισμὸς, πού θὰ δώσῃ στὴν παιδαγωγικὴ μας βιβλιογραφία, θὰ εἶναι σημαντικὸς.

Ὅποιος διαβάσῃ τὸ βιβλίο τοῦτο καὶ δὲν εἶναι συνηθισμένος στὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἐξέτασης τῶν παιδαγωγικῶν ζητημάτων, δὲν ἀποκλείεται στὴν ἀρχὴ νὰ ξενιστῆ καὶ ἀπὸ τὸ ὄψος τοῦ συγγραφέα καὶ ἀπὸ τὸν ὅλο τρόπο τῆς ἐξέτασης τῶν ζητημάτων. Ἄν ὅμως ἔχη τὴν ὑπομονὴ νὰ διαβάσῃ τὸ πρῶτο κεφάλαιο ὡς τὸ τέλος, θὰ γεννηθῆ μέσα του τὸ ἐνδιαφέρον καὶ θὰ συνεχίσῃ τὴν ἀνάγνωσθ μὲ εὐχαρίστηση.

Τὸ βιβλίο του τοῦτο ὁ συγγραφέας χωρίζει σὲ δύο μέρη. Γιὰ τεχνικοὺς ὅμως λόγους καὶ γιὰ νὰ ποικιληθῆ εὐκολώτερα, ἀποφάσισα καί' ε μέρος νὰ τὸ ἐκδώσω σὲ ἰδιαίτερο μικρὸ τόμο. Ἔτσι τὸν τόμο τοῦτο θὰ ἀκολουθήσῃ δεύτερος, στὸν ὅποιον ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὴν ἐπίδραση τῆς παιδείας καθαρὰ ἀστικῆς κοινωνίας ἀπάνω στὴν ἀγωγή καὶ τῆς σημερινῆς κοινωνίας μὲ τὶς διάφορες σοσιαλιστικὲς τάσεις τῆς.

Καλλιθέα—Ἀθηνῶν, Ἰούλιος 1943

Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι ἔργο τῆς ἀγάπης. Τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς τελευταίους τοῦ λαοῦ μας. Εἶναι ἔργο τῆς πίστεως στὸ μέλλον τοῦ λαοῦ μας. Εἶναι ἔργο τῆς ἐπικοινωνίας με τοὺς καλύτερους νέους μας, με τοὺς ἐργάτες μας, με τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐνα ἔργο τῆς ἐλπίδας ὅτι, ἡ γνώση καὶ ἡ κατανόηση, ἐνωμένα με μιὰ ζωηρὴ θέληση, θὰ μας ὀδηγήσουν στὸ δρόμο τῆς συστηματικῆς ἐποικοδόμησις καὶ θὰ μας ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς βίας καὶ τῆς καταστροφῆς.

Τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι ἕνα ἐπιστημονικὸ βιβλίο. Ὅχι τῆς ἐπιστήμης, ποὺ μαζεύει μόνο, κατατάσσει καὶ ἀνασκοπεῖ, μὰ ποὺ μένει μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἄλλὰ εἶναι ἕνα βιβλίο τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴ θέληση νὰ ἐρευνηθῇ καὶ νὰ βρῇ τὴν αἰτιώδη σχέση τῶν πραγμάτων καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ, με βάση τὰ πορίσματα τῶν κοινωνιολόγων, καὶ προπάντων τοῦ Müller-Lyer, τὸ οἰκοδόμημα τῆς νέας ἀγωγῆς μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνίας ποὺ ἀναγεννᾶται. Σὰν ἀντίθεση πρὸς τὴν παλιὰ κοινωνία καὶ τὴν ἀγωγή της, πρέπει νὰ βρεθῇ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀγωγῆς τοῦ μέλλοντος, τοῦ σχολείου τοῦ μέλλοντος. Γιατὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς φαινομενικῆς παράμερης καὶ πολιτικῆς οὐδέτερης ἀγωγῆς συγκρούονται οἱ δυνάμεις τῆς παλιᾶς καὶ τῆς νέας κοινωνίας, ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ὑπαρξή τους, γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τους. Οἱ πνευματικὲς σχέσεις τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄλλο, ποὺ διαμορφώνονται μέσα στὶς μορφές τῆς ἀγωγῆς, ἔχουν τὶς ρίζες τους μέσα στὸν κόσμον τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἱκανοποίησός τους, μέσα στὸν κόσμον τῆς οικονομικῆς κίνησις, σ' ὅλες τῆς τὶς μορφές, δηλαδὴ μέσα στὴν κοινωνία, ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει κάθε ἀγωγή.

Ἡ ἀνάγκη νὰ παρασταθῇ καθαρὰ ἡ σύγκρουσις αὐτὴ τῶν δυνάμεων ἔγινε ἀφορμὴ ὥστε τὸ βιβλίο νὰ πάρῃ ἀναγκαστὰ πολεμικὸ χαρακτήρα. Δὲν εἶναι σήμερον δυνατό—καὶ ἴσως γιὰ πολλὸ καιρὸ ἀκόμα δὲ θὰ εἶναι δυνατό—νὰ ἐξετάζωμε τὴν κατάστασιν με τὴ λεγόμενὴ «ἀντικειμενικότητα». Μιὰ τέτοια ἀντικειμενικότητα εἶναι πολλὰς φορὲς ἀδιὰπάτη καὶ παίρνει πολλὰς φορὲς τὴ μορφὴ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ὕφους, τῆς ἀσυγκινήσις καὶ ἀουσιᾶς.

Ὁ συγγραφέας αισθάνεται τὸν ἑαυτό του ὡς μέλος τῆς νέας κοινωνίας, ὡς ἀγωνιστὴ τῆς νέας ἀγωγῆς. Ἀναγνωρίζει στοὺς ἀντιπάλους πλέρια τιμιότητα καὶ τίς καλύτερες προθέσεις. Οἱ σπουδές του ὁμῶς καὶ ἡ πείρα του τὸν ἐπεισαν ὅτι, καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀγαθότητα τοῦ χωριστοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ γιὰ τὴν κοινωνία, τῆς ὁποίας ὁ χωριστὸς ἀνθρώπος εἶναι ὄργανο, νὰ εἶναι κακοήθεια καὶ βαρβαρότητα. Ἡ κοινωνία λέει: "Ὅχι ἔτσι, ὥστε ὁ κάθε ἀνθρώπος νὰ ἔχη συχέλιση τοῦ τελικοῦ νοήματος τῶν πράξεών του καὶ τῶν σκέψεών του, ἀλλὰ ἔτσι, ὥστε ἀμέτρητες σκέψεις καὶ πράξεις τοῦ ατόμου, πού θεωροῦνται ἀπ' αὐτὸ τελικὸς σκοπὸς καὶ αὐτοσκοπός, νὰ μὴν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ μέσα τῆς κοινωνίας γιὰ νὰ πετύχη ἄλλους σκοποὺς, πολλές φορές ἀντίθετους.

Γι' αὐτὸ καὶ ξέρεи ὁ συγγραφέας ὅτι, οἱ ἔρευρες πού ἀναπτύσσει στὸ βιβλίον τοῦτο, σὲ κείνους μόνο ἔχουν κάτι νὰ ποῦν, πού, ἔτσι καὶ συναισθηματικὰ μόνο, δέχονται τὴν ἀποψη αὐτῆ. Καὶ σήμερὰ εἶναι πολλοὶ τέτοιοι ἀνάμεσά μας. Σ' αὐτοὺς κάτι θὰ ποῦν καὶ τὰ παραδείγματα, πού ἀναφέρει στὸ βιβλίον, καὶ πού ὅλα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς σύγχρονης ζωῆς. Ὅχι βέβαια ὡς ἀποδεικτικὸ ὄλικό, ἀλλὰ ὡς διασάφηση τῶν ὅσων λέγει. Γιατί μόνο ἀπὸ τὰ ἀπελειώτα φαινόμενα τῆς καθημερινῆς παιδαγωγικῆς ζωῆς μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ τί σημασία ἔχει ἡ κοινωνιολογικὴ θέση τῶν πραγμάτων γιὰ τὴν κατανόηση τῆς στιγμῆς.

Ἔτσι φτάνομε στὸ μακρινότερο συμπέρασμα ὅτι, ὅλα τὰ μερικὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας τούτης μπορούσαν νὰ ἦταν ἐσφαλμένα καὶ ὁμῶς τὸ σύνολο τῆς ἐργασίας νὰ εἶναι σωστὸ καὶ ἀναγκαστικό. Μόνο ὁμῶς γιὰ τὸ σύνολο αὐτὸ πρόκειται. Γι' αὐτὸ παρακαλοῦμε τὸν ἀναγνώστη νὰ μὴν παραπλανηθῇ ἀπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τῆς ἐργασίας, πού θὰ μπορούσε ὁ ἴδιος νὰ ἀντικρούσῃ ἢ νὰ διορθώσῃ, παρὰ νὰ ἔχη πάντα μπροστά του ὁλόκληρὸ τὸ πρόβλημα. Ἄν δηλαδὴ ἔχωμε δίκιο λέγοντας ὅτι, μέσα στοὺς ἀγῶνες τῆς σημερινῆς εκπαιδευτικῆς πολιτικῆς βλέπομε νὰ ὀψώνεται ἡ νέα κοινωνία ἐνάντια στὴν παλιὰ. Ἄν ἔχωμε δίκιο λέγοντας ὅτι, πίσω ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ περιβλήματα τοῦ Κράτους, τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ σεξουαλισμοῦ καὶ τῆς γενικῆς μόρφωσης, βλέπομε τὴν αὐταρχικότητα μιανῆς ὑπερνικημένης ἐποχῆς, ἐνάντια στὴν ὁποία ὀρθώνεται ἡ ἀρχὴ μιανῆς νέας κοινωνικῆς διαρρύθμισης μὲ ποικιλία μορφῆς ἰδεολογία. Μὲ τέτοιο μᾶτι πρόκειται νὰ δοῦμε ἐδῶ τὰ πράγματα.

Τὴν πάλιν αὐτῆ ἀνάμεσα στὴν παλιὰ καὶ τὴν νέα κοινωνία, τὴν παλιὰ καὶ τὴν νέα ἰδεολογία, θέλησε ὁ συγγραφέας νὰ παραστήσῃ στὸ βιβλίον τοῦτο. Στὴν ἐργασία του αὐτῆ χρησιμοποιεῖ

τους επιστημονικούς δρους του Müller — Lyei.

Ἡ ἔρευνα ἀρχίζει νὰ στρέφεται μὲ γόνιμο ζήλο πρὸς τὴν κοινωνιολογία τῆς ἐκπαίδευσης. Ἀναφέρομε ἰδιαίτερα τὴν «**Κοινωνιολογία τῆς λαϊκῆς μόρφωσης**», ποὺ ἔγραψε ὁ Λεοπόλδος Βιέτσε κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἰνστιτούτου κοινωνικῶν ἐπιστημῶν στὴν Κολωνία. Ἐπίσης τὴ σοβαρὴ ἔργασία τοῦ Πάουλ Χόνιγσχάιμ «**Στοιχεῖα μιᾶς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῆς μόρφωσης**». Καὶ τώρα τελευταία ἐκυκλοφόρησε ἡ μεγαλοφυῆς ἔργασία τοῦ Πάουλ Ὀστράτχ «**Τὸ σχολεῖο καὶ ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς**».

Οἱ φίλοι ἐργάζονται τόσο πλατιά καὶ τόσο γόνιμα στὴν ἐπεξεργασία τῆς νέας ἰδεολογίας, ὥστε ἡ δευτέρη ἐκδοσὴ τῆς μελέτης μας τούτης εἶναι πολὺ πιδ πλούσια καὶ πιδ στερεωμένη ἀπὸ τὴν πρώτην.

Ἄργα ἡ γλῆγορα θὰ φανῆ ὅτι ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἀλλόκοτες ἰδέες φαντασμένων ἀνθρώπων, παρὰ ὅτι, σ' ὀλόκληρη τῇ γῆ σήμερα κινεῖται ἕνα νέο πνεῦμα, ποὺ, ὅπως πάντοτε, ἐκδηλώνεται μὲ χίλιες δυὸ μορφές, ποὺ ἐπροκάλεσε τὴν ἰδρυσὴ τῆς Ἐγῶσης τῶν ριζοσπαστῶν μεταρρυθμιστῶν, καθὼς καὶ τῇ συγγραφῇ τοῦ βιβλίου τούτου.

Μεγάλου ρόλου παίζει πάντα γιὰ τὸν ἀναγνώστη τὸ ἐρώτημα, ἀν ὁ συγγραφέας εἶναι ἀδυστηρὰ μαρξιστῆς ἢ ὄχι, σοσιαλιστῆς ἢ ἐπιηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἰδεολογία τῆς ἀστικῆς τάξης. Μερικοὶ ὅταν καὶ μόνο ἀκοῦνε τὸ ὄνομα τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἐγγελς, τοῦ Καούτσκου κ.λπ., κάνουν τὸ σταυρὸ τους καὶ κλείνουν τὸ βιβλίον ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή. Φαίνεται ὅτι γιὰ πολλοὺς ἡ ἐτικέττα τοῦ βιβλίου σημαίνει περισσότερο ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του, οἱ συνταγὰς περισσότερο ἀπὸ τὴν θεραπεία. Πρὸς τὸ μαρξισμό δρισκόμαστε στὴ σχέση, ποὺ ἐκφράζουν τὰ λόγια τοῦ Γκαίτε: «Ὅτι εἶναι γόνιμο εἶναι μόνο ἀληθινόν».

Καὶ πιστεύομε ἀκόμα ὅτι πλησιάζει ὁ καιρὸς, ποὺ ἡ διάσπαση τῆς ἐπιστήμης—ἀνάλογα μὲ τὴν διάσπαση ὅλης τῆς ζωῆς μας—σὲ οἰκονομικὴ καὶ ἰδεολογικὴ, ἢ διάσπαση τῆς ζωῆς μας σὲ ρεαλιστικὴ καὶ ἰδεαλιστικὴ κοσμοθεωρία, θὰ ὑπερνικηθῇ ποὺ ὄλοι μας θὰ ζήσωμε κεῖνο, ποὺ γιὰ τὸ συγγραφέα ἔγινε ὄλο καὶ πιδ καθαρό: «Ὅτι δηλαδὴ ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ἀντιθέσεις ποὺ ἡ μιὰ ἀποκλείει τὴν ἄλλη, παρὰ γιὰ ἀμοιβαία συμπλήρωση. Ὁ ἀληθινὸς ρεαλιστῆς εἶναι καὶ ὁ ἀληθινὸς ἰδεαλιστῆς καὶ ἀντίθετα. Ὁ ἀληθινὸς ὀπαδὸς τοῦ Μάρξ (ὄχι βέβαια ὁ δογματικὸς ἢ ὁ δοῦλος τοῦ κόμματος) εἶναι καὶ ὀπαδὸς τοῦ Φίχτε. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο τοῦτο ἀφιερώνεται καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ δημιουργικὰ πνεύματα, ποὺ φαινομενικὰ μόνο δρισκονται σὲ ἀντίθετα σπρα-

τόπεδα, πού στήν πραγματικότητα όμως ἀλληλοσυμπληρώνονται πρὸς ὀλοκλήρωση τῆς ζωῆς.

Μὲ ὄλο πού στὸ ἔργο τοῦτο ἀνακατέψαμε τοὺς δημιουργικοὺς ἐπιστήμονες τῆς ἐπαχῆς, τὴν εὐθύνη τοῦ ἔργου φέρομε ἀποκλειστικά ἐμεῖς. Σὲ πολλὰ σημεῖα οἱ σκέψεις μας γιὰ τὴν ἐποικονομία τῆς νέας ἀγωγῆς εἶναι βέβαια παρμένες ἀπὸ τὶς ἐργασίες τῆς Ἑνώσεως τῶν ριζοσπαστῶν μεταρρυθμιστῶν, ἢ Ἑνώση όμως δὲν ἔχει καμμιά εὐθύνη γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τους καὶ τὴν τελικὴ τους διατύπωση. Ὁ συγγραφέας συνώψισε ἐδῶ ὄργανικά ὅ,τι ἄλλοτε κομματιαστὰ ἀνάπτυξε ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Σὰν ἐρευνητῆς καὶ ἐξελισσόμενος ἄνθρωπος πού εἶναι κι' αὐτός, δὲν τὸ θεωρεῖ ντροπὴ του νὰ δηλογήσῃ ὅτι οἱ ἰδέες του, σὲ πολλὰ σημεῖα, ἐτροποποιήθηκαν καὶ ἐξελίχθηκαν.

Ἀμέτρητος εἶναι ὁ πόνος τοῦ συγγραφέα ὅτι οἱ προφητεῖες του γιὰ τὴν ἀπτυχία τῶν «μορφωμένων» καὶ πλούσιων, γιὰ τὰ βάσανα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν καταστροφὴ τῆς Γερμανίας, πού ἐδῶ καὶ δυὸ μόνο χρόνια ἐπροκαλοῦσαν τὰ γέλια τῶν συγχρόνων του, ἐπαλήθευσαν μὲ ἕνα τόσο συγκλονιστικὸ τρόπο. Ἴσως όμως ἡ δυστυχία νὰ ἐμαλάκωσε τὶς καρδιὰς καὶ οἱ προφητεῖες κείνων πού βλέπουν μακρότερα δὲ θὰ προκαλοῦν πιά τὸ ἱκανοποιητικὸ γέλιο τῶν χορτασμένων, οὔτε θὰ ποδοπατοῦνται καὶ θὰ λερώνωνται ἀπὸ τοὺς πλούσιους ἐμπόρους καὶ μεγάλους κεφαλαιοκράτες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ· ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ

Οι παράγοντες της κοινωνικής ζωής. Φυσικοί, οικονομικοί, πνευματικοί παράγοντες. Συσχέτιση οικονομικών και πνευματικών κρίσεων. Ἡ μελλοντική ἐπίδραση τοῦ πνεύματος ἀπάνω στήν οικονομία. Νέος ἀνθρωπισμός σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ἡ συγκρότηση τῆς παλαιᾶς κοινωνίας ὡς βάση τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς

Ἡ σημερινή οἰκογένεια ἐμπόδιο στόν πολιτισμό. Κληρονομέι ἰδεολογίες, ποῦ ἀποστεώνονται σέ ἰδεολογισμούς. Ἡ ταξική αὐτή οἰκογένεια διαλύεται μέσα στή σημερινή οικονομική ζωή. Ἡ παραλληλία πολλῶν κοινωνικῶν μορφῶν στήν οικογενειακή ζωή. Τό σπίτι τοῦ πατᾶ στό 16 αἶωνα. Ἡ μεσαία πόλη τοῦ 18 αἶωνα. Τό βάρος τῶν ἰδεολογισμῶν. Τό σύστημα ἀνάγνωσης καί γραφῆς. Ἡ σημασία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν. Τά σχολεῖα ὡς ταξικά σχολεῖα. Ἀνάλυση τοῦ κλάδου τῶν δασκάλων καί δασκαλισσῶν. Οἱ καθηγηταί : Οἱ καθηγηταί τῆς ἀρχαίας κλησσικῆς φιλολογίας. Οἱ νέοι φιλόλογοι καί φυσικομαθηματικοί. Ἡ λεγομένη ἀπόλυτη ἐπιστήμη. Ἡ σημασία τῶν ἐξετάσεων. Τό κράτος ὄργανο τῆς οἰκογένειας. Κράτος καί ἀγωγή. Ἡ πατριαρχική ἀντίληψη. Συνειδητή πολιτικοποίηση τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀκτινοβολία τῆς αὐταρχικότητος ὡς τό διευθυντή τοῦ σχολεῖου καί τό δάσκαλο. Ἐννοια τῆς τιμωρίας. Ἡ δικαιοσύνη ἐγκρίνει τά λάθη τῶν δασκάλων. Θρησκευτικά προσχήματα. «Ὁ περιούσιος λαός». Φιλοσοφικός κατωπρισμός τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς : Ὁ Καρτέσιος, ὁ Χόπερ, ὁ Λόκκε. Βάσανα τῶν φιλοσόφων ποῦ προηγοῦνται τῆς ἐποχῆς τους. Σπινόττζα. Ἀναγνώριση τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς τους. Βόλε. Ὑποχωρήσεις στό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς : Κάντ, Χέγκελ. Τά πανεπιστήμια καί τά σχολεῖα ἐξυπηρετοῦν τό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ἡ συγκρότηση τῆς σημερινῆς νεολαίας

Ἡ νεολαία καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ πατρικοῦ σπι-
 τοῦ. Τὸ βιολογικὸ πρόβλημα. Παράδειγμα θεολογικῆς κληρονομι-
 κότητος. Προβλήματα μιᾶς βιολογικῆς παιδαγωγικῆς. Ἡ θέση τῶν
 νέων ἀπέναντι στὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ νέοι καὶ οἱ γονεῖς.
 «Ἡ ἀποφασιστικὴ στιγμή». Οἱ νέοι καὶ ἡ θρησκεία. Ἐκκλησία. Χρι-
 στιανισμὸς καὶ αὐταρχικότητα. Τὰ θρησκευτικὰ βάσανα τῶν νέων.
 Οἱ νέοι καὶ ἡ τέχνη. Οἱ νέοι καὶ ἡ ἥβη. Ἡ ἀρνητικὴ στάση τοῦ
 σχολείου. Διάκριση σεξουαλικότητος καὶ ἐρωτισμοῦ. Παιδαγωγικὴ
 σημασία τοῦ ἐρωτα. Ὁ σεξουαλικὸς ἄνθρωπος καπιταλιστῆς.
 Νεολαία, σχολεῖο καὶ ἐπάγγελμα. Τὸ κρίσιμο ζήτημα τῆς ἐκλογῆς
 ἐπαγγέλματος. Νεολαία καὶ κοινωνία. Πολιτικὴ κατανοήση. Ἀπο-
 στροφὴ τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ κίνησις τῶν νέων. Ἀστικὴ καὶ προλε-
 тариακὴ κίνησις. Ἡ ἐνηλικιότητα. Ἡ κίνησις τῆς γυναικείας νεο-
 λαίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ἡ ἀγωγή μετὰ βάση τῆ νέας κοινωνίας

Οἱ θεωρητικοὶ προφήτες τῆς νέας ἀγωγῆς. Φίχτε, Στάιν, Πι-
 σταλότσι. Οἱ οἰκονομικοὶ προφήτες. Μάρξ, Καούτοκ, "Ενγκελς,
 Müller—Lyer. Ἡ πάλη τῆς παλιᾶς κοινωνίας ἐναντία στὴ νέαν
 ἀγωγή. Ἡ ἐργασία τοῦ Κερσενοτάινερ. Ἀπὸ τὸ Φίχτε καὶ τὸ Μάρξ,
 ὡς τοὺς ριζοσπάστες μεταρρυθμιστῆς. Τὸ σχολεῖο τῆς ζωῆς ἢ πα-
 ραγωγικὸ σχολεῖο. Οἱ βάσεις τῆς νέας ἰδεολογίας. Ἡ νέαν ἀγωγή.
 Ἄρνησις κάθε τελεολογικῆς παιδαγωγικῆς. Ὁχι δογματικὲς δια-
 κρίσεις. Συνεκπαίδευσις. Ὁ δογματικὸς κίνδυνος. Ἡ διδασκαλία
 στὸ νέον σχολεῖο. Ὑλὴ καὶ μέθοδος. Λεπτομέρειες τῆς λειτουργίας
 τοῦ παραγωγικοῦ σχολείου: Θέσις, νηπιαγωγεῖο, γλῶσσα. Τὸ
 ἐνιαῖον περιφερειακὸν σχολεῖο. Τὸ πρόβλημα τῆς διαλογῆς τῶν ἰδιο-
 φυῶν. Οἱ τύποι τῶν σχολείων. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις. Ἡ
 σημασία τῆς γυναικείας κλπ.